

Aikaansa edellä? Monitieteisyys Lapin yliopiston menetelmätieteiden laitoksella

Pälvi Rantala

Lapin yliopistossa vuosina 1998–2009 toiminut menetelmätieteiden laitos edusti uudenlaista yliopistoa, jossa ulkopuolisella rahoituksella, projekteilla ja innovaatiopuheella oli keskeinen rooli. Kysyn artikkelissani, mitä monitieteisyys tarkoitti menetelmätieteiden laitoksen toiminnassa, erityisesti tutkimusmenetelmien opetus-suunnittelussa, opetuksessa ja tutkimuksessa. Tarkastelen aihetta kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta: yhtäältä osana omaa aikaansa ja sen tiede- ja tutkimuspoliittisia keskusteluja, mutta myös kysyen, miten laitoksen toiminta heijastuu nykyisyyteen. Aineistona käytän menetelmätieteiden laitoksen asiakirja-aineistoa kuten laatuasiakirjoja, toimintakertomuksia, opinto-oppaita ja toiminta- ja taloussuunnitelmia. Lisäksi olen tehnyt kolme asiantuntijahaastattelua. Analyysin olen toteuttanut lähteille suunnatuilla kysymyksillä. Olen kysynyt kaikilta lähteiltä, mitä monitieteisyys on, miten se toteutuu, kuka tai ketkä sitä toteuttavat, miksi se on tarpeellista ja mihin laajempaan kansalliseen ja kansainväliseen tiedepoliittiseen keskusteluun monitieteisyys kulloinkin liittyy. Menetelmätieteiden laitoksen toiminnan taustalla olivat aikakauden tiede- ja yliopistopoliittiset muutokset ja rakenteet. Asiakirjoissa näkyvät yhtäältä ajankohtaa heijastavat keskustelut ja tutkimuspoliittiset painotukset, toisaalta tulevaisuuteen tähtäävä, pitkäjänteinen tieteellinen ja tutkimuksellinen suunnittelu ja toiminta. Monitieteisyys näkyi esimerkiksi tiedekuntarajat ylittävänä yhteistyönä, mutta myös episteemisinä, tiedon tuottamiseen liittyvinä linjauksina ja tekoina.

Johdanto

”Menetelmätieteiden laitos on lappilainen innovaatio”, kirjoitettiin vuonna 2009 ilmestyneessä Lapin yliopiston historiateoksessa (Salo & Junila 2009, 438). Samana vuonna menetelmätieteiden laitos sulautettiin yhteiskuntatieteiden tiedekuntaan, ja pian sen jälkeen se lakkautettiin. Kysyn artikkelissani, mitä monitieteisyys tarkoitti menetelmätieteiden laitoksen (jatkossa MeLa) toiminnassa sekä käytännön että periaatteen tasolla erityisesti opetus-

suunnittelussa, opetuksessa ja tutkimuksessa. Laitoksen toimintaperiaate perustui monitieteisyyteen: se tarjosi yliopiston neljälle tiedekunnalle (yhteiskuntatieteelliselle, kasvatustieteelliselle, taiteille, oikeustieteille) sekä Arktiselle keskukselle esimerkiksi tutkimusmenetelmien, tilastotieteen, informaatioteknologian, filosofian ja kulttuurihistorian opintoja.

MeLan monitieteinen toiminta vuosina 1998–2009 mahdollistaa ajallisesti ja tutkimuksellisesti rajatun tulokulman korkeakoulupolitiikkaan ja yliopistohistoriaan. Tarkastelen MeLan toimintaa kulttuurihistoriallisesta näkökulmasta: yhtäältä osana oman aikansa tiede- ja tutkimuspoliittisia keskusteluja, mutta myös kysyen, miten laitoksen toiminta heijastuu nykyisyyteen. Menneisyys elää meissä (ks. Tuominen 2005) monin tavoin: organisaation toiminnassa, ihmisten muistissa ja toimintatavoissa, tieteellisessä ja tutkimuksellisessa ajattelussa ja opetuksen painopisteissä.

Artikkelini keskeisiä käsitteitä ovat monitieteisyys, tieteidenvälisyys ja poikkitieteellisyys. Yhtäältä monitieteisyys nähtiin 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa tieteellisenä ja tutkimuksellisenä ihanteena, mutta siihen liittyviä käytännön haasteita ja merkitystä yksittäiselle tutkijalle tai opettajalle avattiin lopultakin varsin vähän (ks. Bruun ym. 2005; Mikkeli & Pakkasvirta 2007, 6; Rubin 2004). MeLa edusti uudenlaista yliopistoa, jossa ulkopuolisella rahoituksella, projekteilla ja innovaatiopuheella oli vankka sijansa. MeLan olemassaolon vuosina yliopistokentällä ja tiedepolitiikassa tapahtui suuria muutoksia: yliopistojärjestelmä joutui uudelleen arvioitavaksi, ja tämän yhtenä seurauksena laadittiin uusi yliopistolaki vuonna 2009 (esim. Koulutus ja tutkimus 2007–2012, 37; Pakkasvirta 2009). Myös innovaatiopolitiikka ja yliopiston rooli siinä syveni 2000-luvun vaihteessa (ks. Niinikoski 2011). Samaan aikaan yliopistojen rahoitusta muutettiin systemaattisesti kohti kilpailtua rahoitusta, ja uusi hallintojärjestelmä, New Public Management, vaikutti esimerkiksi laitosrakenteiden uudistamiseen ja suurempien yksiköiden suosimiseen (esim. Pakkasvirta 2009, 58–59). Nämä kaikki vaikuttivat taustalla ja myös lisäsivät yliopistojen painetta sekä monitieteisyyteen että vuorovaikutukseen esimerkiksi alueellisten toimijoiden kanssa. Monitieteisyys MeLassa näkyi esimerkiksi tiedekuntarajat ylittävänä yhteistyönä ja kehittämishankkeina, mutta myös episteemisinä, tiedon tuottamiseen liittyvinä linjauksina ja tekoina.

Aineistot

Aineistona käytän MeLan arkistoaineistoja: laatuasiakirjaa (2009), toimintakertomuksia (2003–2007, yhteensä 4), opinto-oppaita vuosilta 2002–2011, toiminta- ja taloussuunnitelmia (2001–2010, yhteensä 3), strategiasuunnitelmaa (2008) sekä asiantuntijahaastatteluja. Haastattelin vuoden 2016 kesällä MeLan johtajia Jukka Mäkelää ja Antti Syväjärveä. Tutkimusmenetelmien professori Suvi Ronkainen vastasi haastattelukysymyksiini kirjallisesti elokuussa 2017. Rajasin haastattelut näihin kolmeen, koska kiinnostukseni on MeLan kehityskaareissa, joista kahdella johtajalla oletettavasti on selkein kokonaiskuva. Suvi Ronkainen taas oli vahvasti kehittämässä MeLaa monitieteiseksi toimijaksi. Mäkelän ja Syväjärven haastattelut olivat noin tunnin kestäviä, fokusoituja teemahaastatteluja, Ronkaiselle lähtien samat kysymykset kirjallisesti.

Näiden ensisijaisten tutkimusaineistojen lisäksi olen käyttänyt aikalaislähteinä myös *Kide*-lehden (Lapin yliopiston tiede- ja taidelehti) artikkeleja (2 kpl). Olen myös itse osa tutkimuskohdetta: työskentelin MeLassa tutkimusmenetelmien amanuenssina vuosina 2001–2003 ja Lapin yliopiston yhteisen tutkijakoulun amanuenssina vuoden 2004. Myös tuon jälkeen olin tiiviissä yhteydessä laitokseen.

Toimintasuunnitelmat ja -kertomukset ja etenkin strategiasuunnitelmat ovat osa yliopiston virallista puhetta: ne on kirjoitettu hallinnollisiin tarkoituksiin, kuvaamaan tehtyä toimintaa ja suuntaamaan kohti tulevaa. Niistä voi lukea myös toiveita hallinnolle, kuten henkilöstön lisäämistarpeita. Asiakirjat ovat myös osa aikansa tiede- ja korkeakoulupolitiikkaa: ne kertovat esimerkiksi siitä, että tutkimuksen ja opetuksen laatua kehitetään, mutta myös ohjataan, seurataan ja arvioidaan monin menetelmin (Koulutus ja tutkimus 2003–2008; Pakkasvirta 2009, 58–59). Myös laatutyö osana yliopistojen toimintaa näkyy osana MeLan historiaa.

Opinto-oppaista on luettavissa vuosittainen toiminta, kurssitarjonta ja se, keitä milloinkin on ollut laitoksella töissä ja vierailevina opettajina. Opinto-oppaat on suunnattu ensisijaisesti opiskelijoille. Sekä opinto-oppaiden että muiden asiakirjojen taustalla on lukuisia työtunteja. Asiakirjoista voin myös kuulla tuolloisten MeLan työntekijöiden ääniä; vaikka niissä ei ole mainittu kirjoittajaa ja tekstit ovat osin syntyneet yhteistyönä, kirjoittajien erilaiset painotukset näkyvät. Organisaatioiden historia on ihmisten toimintaa, tekoja ja valintoja.

Haastattelut olen tehnyt vuosia MeLan lakkauttamisen jälkeen, ja ne luovat laitoksen toimintaan jälkikäteisen katseen. Jukka Mäkelä valittiin yliopiston vararehtoriksi vuonna 2001, eikä hän etenkään MeLan loppuvuosina ollut aktiivisesti mukana laitoksen toiminnassa. Haastatteluhetkellä hän oli pian eläköitymässä. Ronkainen aloitti Vaasan yliopiston rehtorina 1.1.2015, ja haastatteluhetkellä hän työskenteli Senior Advisor -positiossa vakavan sairauden edellyttämän kuntoutumisen takia. Syväjärvi oli haastatteluhetkellä Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan dekaani. Aikanaan he tulivat MeLaan töihin erilaisista lähtökohdista, haastatteluhetkellä taas katsoivat menneeseen nykyhetken näkökulmasta, kukin omalta paikaltaan. Haastatteluissa onkin muistitiedon piirteitä. Muistitieto voi olla korvaamatonta, kun selvitetään ”ihmisten vaikuttimia ja tulkintoja tai tapahtumien ja päätösten taustoja, joita ei yleensä merkitä muistiin” (Rossi 2012, 54).

Myös oma katseeni on jälkikäteiskatse, ja se kumpuaa halusta ymmärtää. Hahmottelen sitä, miten (lähi)menneisyydessä tehdyt valinnat ovat yhteydessä tämänhetkiseen toimintaan. Tapausesimerkki avaa ikkunan niin Lapin yliopiston historiaan ja laajemmin yliopistohistoriaan kuin myös omaan työhistoriaanikin. Suuntaan siis katseeni menneisyyteen yhtenä motiivinani tämän hetkinen tilanne: nykyinen työnkuvani kahden tiedekunnan palveluksessa (yhteiskuntatieteiden ja kasvatustieteiden) laadullisten tutkimusmenetelmien yliopistonlehtorina sisältää paljon elementtejä, jotka olivat joko idullaan tai läsnä jo MeLan toiminnassa. Keskitynkkin aineiston luvussa etenkin tutkimusmenetelmien opetukseen ja opetussuunnitteluun.

Analyyysin olen toteuttanut lähteille suunnatuilla kysymyksillä. Olen kysynyt kaikilta lähteiltä, mitä monitieteisyys on, miten se toteutuu, kuka tai ketkä sitä toteuttavat, miksi se on tarpeellista ja mihin laajempaan kansalliseen ja kansainväliseen tiedepoliittiseen keskusteluun monitieteisyys kulloinkin liittyy.

Artikkeli rakenne myötäilee MeLan kehityskaarta, mutta ei etene tiukan kronologisesti. MeLan historiassa monitieteisyys oli eri tavoin läsnä koko sen olemassaolon ajan kuitenkin niin, että tietyt kokonaisuudet kuten hanketoiminta painoutuivat erityisesti tietyille ajanjaksoille. Nostan kunkin asiakokonaisuuden yhteydessä esiin oleellimmat teemat ja niihin liittyvät tiede- ja yliopistopoliittiset keskustelut.

Monitieteisyys, poikkitieteellisyys, tieteidenvälisyys

Käsitteet ja niiden määrittely ovat osa omaa aikaansa. Monitieteisyyden, poikkitieteellisyyden ja tieteidenvälisyyden käsitteistä tuli 1990-luvulla keskeinen osa suomalaisen akateemisen kulttuurin ja politiikan sanastoa, ja niiden määrittelyä jatkettiin 2000-luvulle (ks. Ronkainen 2001; Rubin 2004; käsitteiden historiasta Bruun ym. 2005, 22–23). Monitieteellisyys yleiskäsitteenä liittyy tiedon tuottamisen historiaan ja tieteellisen tiedon menetelmällisten mahdollisuuksien runsastumiseen (Ronkaisen haastattelu). Monitieteisyys (multidisciplinarity) voi viitata esimerkiksi siihen, että akateemisessa instituutiossa on edustettuna eri tieteenalaja, joiden kysymyksenasetteluista, menetelmistä ja teoreettisista lähtökohdista tarkastellaan yhteistä tutkimusongelmaa tai -aluetta. Eri tieteiden välille ei kuitenkaan välttämättä synny todellista vuorovaikutusta vaan ne pysyvät ja toimivat erillisinä paradigmoina. Tieteidenvälisyydessä (interdisciplinarity) yhdistetään usealta eri tieteenalalta peräisin olevia käsitteitä ja menetelmiä tavoitteena tutkimuskohteen mahdollisimman monipuolinen ymmärtäminen. Poikkitieteisessä (transdisciplinarity) tutkimuksessa pyritään selittämään ilmiötä tai ongelmaa niin laaja-alaisesti ja kattavasti kuin on mahdollista, ja tämä edellyttää yhteistä käsitteistöä ja metodologiaa sekä teoriaperustaa. Tutkimus on siis jo lähtökohtaisesti tieteidenvälistä, ja yhden tieteenalalan menetelmät ja teoriat tuottaisivat tutkittavasta ilmiöstä vain rajatun kuvan. (Mikkeli & Pakkasvirta 2007, 63–66; Rubin 2004. Myös Bruun ym. 2005, 28–32.)

Tieteidenvälisyydestä oli tullut keskeinen osa tutkimustietoa ja -rahoitusta koskevaa keskustelua 2000-luvulle tultaessa (ks. Bruun ym. 2005, 21). Cambridgessa järjestettiin tieteidenvälisyyteen keskittyvä konferenssi syyskuussa 1997. Konferenssin julkaisussa Margaret A. Boden (1999, 21) käy läpi erilaisia tieteidenvälisyyden määritelmiä ja tasoja. Hänen mukaansa tieteidenvälisyys syvimmällä tasolla edellyttää sitoutumista, kärsivällisyyttä, jatkuvaa neuvottelua ja ennakkoluulottomuutta. Onnistuakseen tieteidenvälinen tutkimus vaatii kontaktia ja läsnäoloa, yhteistä toimintaympäristöä. Monilla aloilla tieteidenvälisyys edellyttää yhteyksiä yliopiston ulkopuolelle. Konferenssissa keskusteltiin myös tieteidenvälisyyden haasteista julkaisukentällä ja hallinnollisesti: kilpailu ja tehokkuusvaatimukset esimerkiksi ohjaavat julkaisemaan vain tietyille tieteenalalle erikoistuneissa lehdissä. (Cunningham 1999.) Samoihin haasteisiin viittaa Emilia Palonen (2009, 48–49), joka opiskeli brittiyliopistossa 2000-luvun alkuvuosina. Hänen mukaansa poikkitieteelliseen keskusteluun ei kannustettu eikä muiden kuin oman tieteenalalan julkaisuista saanut pisteitä. Arvioinnin näkökulmasta poikkitieteellisyys oli enemmän ongelma kuin etu. Myös Boden (1999, 22) toteaa, että hallinnolliset rakenteet kuten rahoitus ja tiedejulkaiseminen ovat perinteisesti tukeneet erikoistumista ja tieteenalojen eriytyneisyyttä.

Menetelmätieteiden laitoksen toiminnassa ja viestinnässä käytettiin ensisijaisesti monitieteisyyden käsitettä. Se toimi yleisessä merkityksessä, usein synonyymisesti poikkitieteisyyden ja tieteidenvälisyyden kanssa (Ronkaisen haastattelu). Monitieteisyys-käsite oli Ronkaisen mukaan myös käytännöllinen ja strateginen valinta: MeLan toimintaidea oli rakentaa yhteistyöverkostoja tiedekuntien sekä niiden hallinnollisesti edustamien tieteenalojen kanssa. Suvi Ronkainen aloitti työnsä tutkimusmenetelmien professorina vuonna 2002. *Kide*-lehdessä (3/2002) hän kertoi, että ”[y]liopiston suhteellisen pieni koko ja nuoruus helpottavat yhteistyötä mutta sitäkin tärkeämpiä ovat monitieteisyyttä suosivat organisatoriset ratkaisut. [...] Ikään kuin ympäristön avaruus kertautuisi myös yliopiston henkenä jossa ei koko ajan tarvitse varoa, että ei vain astu alueelle joka on jo paalutettu perinteisesti jonkun instanssin/henkilön/tms. alueeksi”. Ronkainen lähtikin vahvasti kehittämään MeLan

monitieteistä roolia ja syventämään monitieteisyyden painotuksia sekä opetuksessa että tutkimuksessa.

”Seminaareissa puhutaan mielellään tieteiden rajojen ylittämisestä ja tieteidenvälisyydestä, mutta puhumisen sijaan sitä kannattaa kokeilla ja toteuttaa”, kirjoittaa Anna Kortelainen (2017, 43–44). ”Aivan kuten taiteiden välissä, myös tieteiden välissä tapahtuu eniten. Siellä ilma vaihtuu, siellä tuulee, siellä ei voi elää yhden totuuden kulttuurissa.” Monitieteisyys onkin usein periaatteessa ihannoitua, mutta käytännössä vaikeaa: tieteelliset jurnaalit, rahoitushaut ja yliopistohallinto suosivat tarkasti rajattuja tietyille tieteenalalle sijoittuvia tutkimuksia. Pohdin seuraavaksi monitieteisyyden eri ulottuvuuksia peilaten niitä MeLan kehityshistoriaan sekä yliopisto- ja tiedepoliittisiin linjauksiin ja muutoksiin.

Tieteenalarajojen ylittäminen: MeLa siltana ja kohtaamispaikkana

Etenkin ensimmäisinä toimintavuosina MeLan asiakirjoissa näkyy ajatus laitoksesta siltana, joka yhdistää tiedekuntia toisiinsa ja toimii kohtaamispaikkana eri alojen opiskelijoille. Aluksi MeLa oli osa Yhteisen opetuksen yksikköä (YTY), joka huolehti ”yliopiston perus- ja jatkokoulutukseen sisältyvästä, osin tiedekuntarajat ylittävästä opetuksesta sekä opetukseen ja opintoihin liittyvien tukipalveluiden tuottamisesta”. (Esim. TTS 2001–2004; 2004–2007.) MeLan perustehtävänä oli huolehtia koko yliopiston tilastotieteen, tutkimusmenetelmien, tietotekniikan, matematiikan, filosofian ja muiden menetelmätieteiden opetuksesta sekä tukea yliopiston tutkijakoulutusta ja yliopistossa harjoitettavaa tieteellistä tutkimusta (TTS 2001–2004).

Myöhemmin MeLassa olivat edustettuina esimerkiksi kulttuurihistoria ja informaatioteknologia, ja siellä toimivat myös yliopiston yhteinen tutkijakoulu sekä lukuisat projektit (esim. Salo & Junila 2009, 438). Opetussuunnittelussa pyrittiin huomioimaan oppiaineiden erilaiset tarpeet ja sisällöt sekä yhteydet konkreettiseen tutkimukseen ja oppiaineiden ydinkysymyksiin (esim. TTS 2001–2004; TK2003). Käytännön esimerkkeinä monitieteisyydestä ja tiedekuntien välisestä yhteistyöstä olivat yhteiset tutkimusprojektit, monitieteiset kurssit, ammattitutkijan koulutushanke sekä maakuntakorkeakoulu ja monitieteinen sovelletun informaatioteknologian maisterikoulu (Mäkelä 2003).

MeLan perustamisen lähtökohtia kuvattiin seuraavasti:

Menetelmätieteiden laitos ei ole syntynyt minkään oppiaineen tai toisilleen läheisten oppiaineiden luontaisen kehityksen tuloksena. [...] Se on muodostunut ja muodostettu vastauksena koettuun tarpeeseen kehittää itsenäisesti ja oppiainerajat ylittävästi menetelmällistä osaamista. Menetelmätieteiden laitoksen juuret ovat yhteiskuntatieteiden tiedekunnassa, mutta alusta alkaen laitoksella on työskennelty koko yliopiston ja sen eri yksikköjen hyväksi. (TTS 2004–2007.)

Keskeisenä toiminta-ajatuksena oli siis alusta lähtien tieteidenvälisyys ja oppiainerajojen ylittäminen. Monissa seminaareissa ja kokouksissa laitoksen johtaja Jukka Mäkelä ja kehittämisspäällikkö Ilkka Kamaja esittelivät ”kukkakuviota”, jossa MeLa on esitetty kukkasen keskellä eri tiedekuntia yhdistävänä solmukohtana. Mäkelä kertoo kukkakuvion synnystä:

Muistan sen ensimmäisen syksyn, kun oli talon kehittämispäivät ja siellä piti MeLa esitellä. Ilkan kanssa tehtiin semmoinen kukkakuvio, jossa oli MeLa ja nämä ja mä esittelin sen ja Esko [Riepula, Lapin yliopiston rehtori] katsoi sitä, että eihän se mikään kukka ole, se on propelli, joka lähtee tästä pyörimään. Se idea kyllä kolahti siinä vaiheessa. (Mäkelän haastattelu.)

Tutkimusmenetelmäkurssit ja virikeluennot olivat avoimia kaikkien tiedekuntien opiskelijoille, ja ajatuksena oli, että kurseilla eri alojen opiskelijat kohtaavat, tutustuvat ja työskentelevät yhdessä. Kurssit olivat yleensä ”käsityökurseja”, joilla tutkimusmenetelmiä harjoiteltiin käytännössä. Tiedekuntarajojen ylittäminen tapahtui konkreettisten kohtaamisen myötä. Tuntiopettajina käytettiin dosentteja, tiedekuntien opettajia ja tutkijoita sekä pitkälle ehtineitä omia opiskelijoita. Tutkimusmenetelmien opetus hoidettiin pääosin sivutoimisin määräyksin. Tuntiopetus vastasi resurssina useaa opetusvirkaa. Tämä henkilöstörakenteen erikoisuus säilyi laitoksella sen viimeisiin vuosiin asti. (TTS 2001–2004 ja 2007–2010; YTY strategia 2020.)

Opetussuunnittelussa monitieteisyys myös näkyi monin tavoin. Yksi pedagoginen ratkaisu oli toteuttaa moniopettajaisuutta: useilla kurseilla oli kaksi opettajaa, jolla pyrittiin esimerkiksi menetelmä- ja substanssiosaamisen niveltämiseen. Opettajarekrytoinnissa kiinnitettiin huomiota monitieteisyyteen. Opetustaitojen lisäksi kaikilla opettajilla oli oltava osaamista monilta tieteenaloilta tulevien opiskelijoiden ohjaamiseen. Vuosien aikana kerättiin myös niin sanottua opettajapankkia, asiantuntijoiden verkostoa (TK 2003; TTS 2001–2004 ja 2004–2007). Opettajapankin ja laajan kurssitarjonnan lähtökohdat olivat tiedekuntien ja eri alojen opiskelijoiden tarpeissa. Tarjonnassa oli jatkuvasti kurseja esimerkiksi haastattelututkimuksesta, diskurssianalyysistä, narratiivisesta tutkimuksesta ja eläytymismenetelmästä. Lisäksi vaihtelevasti tarjottiin myös ”eksoottisempien” menetelmien kurseja; omasta opintosuoritusotteestani löytyvät 2000-luvun alkuvuosilta esimerkiksi keskusteluanalyysi ja Q-metodi.

Monitieteisyyden ajatus toteutui kurseilla paitsi moniopettajaisuuden ja eri tiedekunnista tulevien opiskelijoiden kohtaamisina myös ajatuksena yhteisestä tutkimuksellisesta perustasta. Kurseilla keskityttiin kaikille aloille yhteisiin kysymyksiin kuten tutkimuksen tekemisen tapoihin, kysymysten asettamiseen ja analyysiprosessiin. Taustalla oli ajatus siitä, millaisia tutkimuksellisia valmiuksia yliopistotutkinnon suorittaneilla pitäisi olla, millaista ammatillista kvalifikaatiota menetelmäopinnot tarjoavat, sekä käsitys tiedosta ja tiedon tuottamisen tavoista. (TK 2004 ja 2005; TTS 2001–2004 ja 2004–2007.)

Käytännössä yhteistyö tiedekuntien kanssa tarkoitti esimerkiksi tiedekuntakierroksia, joissa amanuenssi ja tutkimusmenetelmien professori keskustelivat kunkin tiedekunnan tarpeista sekä tutkintoon sisällytettävästä menetelmäopetuksen määrästä ja laadusta. Suunnittelussa pyrittiin myös huomioimaan yliopistotason intressit ja strategisesti tärkeät kokonaisuudet, ja yhtenä tavoitteena oli auttaa tiedekuntia määrällisten tutkintotavoitteiden saavuttamisessa. (TTS 2001–2004 ja 2007–2010; YTY TK 2007; Ronkaisen haastattelu.) Kurseilta sai laaja-alaista menetelmä- ja tutkimusosaamista, joka on keskeinen osa akateemisen koulutuksen saaneen henkilön ammatillista osaamista ja työelämävalmiutta.

Tulosvastuu ja innovaatiot

MeLan toiminnan aikaan yliopistoissa alkoi näkyä uusi julkishallintoajattelu (new public management), jossa korostettiin muun muassa kilpailua sekä hallinnon, tutkimuksen ja opetuksen tulos- ja kustannusvastuuta. Tulosajattelumallissa yksiköiden käytettävissä olevat varat on sidottu määrällisiin, mitattavissa oleviin tuotoksiin kuten opintoviikkoihin, tutkintoihin, tutkimuksen tuotoksiin ja ulkoiseen rahoitukseen (Patomäki 2005, 11). Esimerkiksi Opetusministeriön kehittämissuunnitelman mukaan kaudella 2007–2012 tavoitteena oli vahvistaa yliopistojen perusrahoitusta ja kilpailtua rahoitusta sekä ”kehittää korkeakoulujen toiminnan tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden seuranta ja siihen liittyvää palautemenetelyä”. Rahoituksen perusteet kiinnitettiin koulutuksen ja tutkimuksen laatuun, vaikuttavuutta

ja tehokkuutta käsitteleviin indikaattoreihin. (Koulutus ja tutkimus 2007–2012, 38–39.) MeLan merkitys koko yliopiston määrällisten ja laadullisten tavoitteiden saavuttamisessa mainittiin esimerkiksi talous- ja toimintasuunnitelmassa vuosille 2001–2004. Määrälliset tavoitteet olivat yksi osa laitoksen toimintaa, ja ne liittyivät tulosajatteluun, arviointiin ja mittaamiseen: niin opintoviikkoja, julkaisuja, työaikaa kuin kansainvälistymistäkin tuli mitata, seurata ja arvioida. (Pakkasvirta 2009, 58–59.) MeLankin asiakirjoissa näkyvät vuosittaiset opintoviikkokertymät, joita seurattiin tarkasti.

Myös innovaatiopolitiikka vahvistui 1990-luvulta alkaen, ja 2000-luvulla sen asema on jo ollut erittäin vahva. Innovaatiojärjestelmän tavoitteena on ollut sitoa suomalaiset yliopistot tiiviimpään yhteistyöhön yritysten kanssa ja vahvistaa kansainvälistä kilpailukykyä sekä suomalaisen yhteiskunnan taloudellista ja sosiaalista hyvinvointia. Yliopistoilla on keskeinen rooli kansallisen innovaatiostrategian toteuttamisessa ja uuden tiedon tuottamisessa, ja niiltä edellytetään myös aktiivista toimijuutta. Innovaatiopolitiikan myötä tiede ja tutkimus on alettu nähdä yhä enemmän taloudellisen ja välittömän hyödyn sekä kansallisen ja kansainvälisen kilpailukyyn näkökulmasta. (Hautamäki & Ståhle 2012, 9; Koulutus ja tutkimus 2003–2008, 7, 46 ja 2007–2012, 39; Välimaa 2011, 52.)

Innovaatiopolitiikan ja -käsitteen taustalla on Suomen teknistaloudellinen kehitys, teollisuus, tuotekehitys ja soveltavan teknologian tutkimus, toteaa Marja-Liisa Niinikoski, joka tutkimuksessaan valottaa suomalaisen innovaatiopolitiikan erilaisia vaiheita ja käsitteen määrittelyä. 1980-luvun lopulla innovaatio alettiin liittää vahvemmin kasvuun ja kilpailukykyyn, ja 1990-luvun puolivälistä alkaen alkoivat yhdistyä informaatioyhteiskunta ja innovaatiot. EU-tasolla puhuttiin taloudellisen lisäksi myös esimerkiksi sosiaalisista innovaatioista, mutta politiikan keskiössä säilyi silti teknologinen, kaupallisesti hyödynnettävissä oleva innovaatio. 1990-luvun puolivälin jälkeen keskusteluun liittyivät talouden ja teknologian lisäksi esimerkiksi teollinen muotoilu ja työelämäntutkimus. Erilaiset ICT-tuotteet ja palvelut yleistyivät 1990-luvun puolivälistä lähtien, ja innovaatiopolitiikka alkoi kiinnittyä tietoyhteiskuntakehitykseen ja -puheeseen. Vuonna 2004 globalisaatiostrategian valmistelu liitti yhteen monet innovaatiokäsitteet ja sitoi innovaation käsittämään tuottavuutta ja kilpailukykyä sekä julkisella että yksityisellä sektorilla. 2000-luvun alussa mukaan on tullut uusia käsitystapoja, esimerkiksi palveluinnovaatio sekä sosiaalinen ja kestävä innovaatio. (Niinikoski 47, 55, 68, 77–78, 81, 83, 99.)

Innovaatioajattelun merkitys on jakautunut epätasaisesti yliopistollisille aloille (Tomperi 2009, 171). MeLassa innovaatiopuhe liittyy etenkin hankkeisiin ja kehittämistoimintaan, joita oli erityisesti informaatioteknologian alalla. Laitoksella toimi lukuisia hankkeita, suuri osa toiminnasta oli tutkimus- ja kehittämistoiminnan luonteista, ja myös laitoksen rahoituksesta suuri osa koostui ulkopuolisesta hankerahasta. MeLan laaja-alainen toiminta mahdollistui pitkälti oman budjetin ansiosta. Resursseja ja sitä myötä toiminnan mahdollisuuksia oli paljon. Hallinnon näkökulmasta MeLa on malliesimerkki uudenaikaisesta yliopistosta, jossa tuotetaan sovellettavaa tietoa ulkopuolisen rahoituksen turvin ja toteutetaan tulosvastuullisuuden ajatusta. Lapin yliopiston historiassa MeLan olemassaoloa perustellaan säästöjen, tehokkuuden ja taloudellisuuden näkökulmasta:

Se [MeLa] oli aluksi osa yliopiston yhteisen opetuksen yksikköä, joka syntyi vuoden 1998 hallintouudistuksen myötä ja yliopistolaitokseen kohdistuneiden säästövaatimusten paineessa. Taustalla lieene vaikuttanut myös yliopiston kokonaisarvioinnin yhteydessä saatu palaute. Kansainvälinen arviointiryhmä suositti voimakkaasti poikkitieteellisen metodiopetuksen ja tutkijakoulutuksen lisäämistä. [...] Menetelmätieteiden laitokselle oli selvä tarve olemassa, sillä jokaisen laitoksen omatoimisesti järjestämät metodiopinnot olivat liian kallis ratkaisu. Yhteinen yksikkö, joka huolehti yliopiston perus- ja jatkokoulutukseen sisältyvästä tiedekuntarajat ylittävästä opetuksesta ja niiden tukipalveluista, karsi turhat päällekkäisyydet ja maksimoi opetuksen tehokkuuden. (Salo & Junila 2009, 438.)

Uusi yliopisto on muuttanut tieteidenvälisyyden ideaa. Tulosvastuullisuuteen pohjautuva yliopistohallinto näkee tieteidenvälisyydessä keinon, jolla kustannuksia saadaan karsituksi yhdistämällä laitoksia ja yksiköitä ”tieteidenvälisyyden” nimissä. Tämä ei edusta aitoa pyrkimystä eri tieteidenalojen yhteistoimintaan, vaan tavoitteena on ensisijaisesti taloudellinen säästö. (Mikkeli & Pakkasvirta 2007, 61; Readings 1996.) MeLan omissa asiakirjoissa ei ole viittauksia siihen, että laitos olisi ollut olemassa vain säästötavoitteiden vuoksi.

Projektit, aluekehitys ja sovellukset

Yksi keskeinen moniteisyyden osa-alue MeLan toiminnassa oli tutkimustiedon käytännön soveltaminen. Tämä juonne vahvistui kohti 2010-luvun loppua. Etenkin informaatioteknologiassa, jonka asema vahvistui vähitellen, mutta myös muilla aloilla monitieteisyyttä hyödynnettiin hanketoiminnassa, aluekehitysprojekteissa ja taiteiden ja tieteiden välisessä yhteistyössä (YTY strategia 2020; Laatu 2009). Opetusministeriön kehittämissuunnitelmassa yhteiskunnalliset palvelutehtävät sekä alueelliseen kehitykseen vaikuttaminen nimettiin tärkeäksi yliopistojen tehtäväksi (Koulutus ja tutkimus 2003–2008, 46).

Aiemmin tutkimusta tehtiin pääasiassa budjettirahalla, mutta 1990-luvulla yleistyi ajatus, että kilpailtu rahoitus edistää tutkimusta parhaiten. Keskeiseksi organisaation muodoksi nousi määrärahoilla rahoitettava projekti. Perusrahoituksen eduksi on usein nähty tutkijan ja tutkimuksen vapaus. Kilpaillussa rahoituksessa rahoittajan edut ja rahoituksen painopisteet kuitenkin rajaavat ja ohjaavatkin tutkimuksen painotuksia. (Hautamäki & Stähle 2012, 23; Sulkunen 2007, 17.) Vähitellen asenneilmapiiri muuttui ja yliopistolaitoksessakin yleistyi ajatus siitä, että ulkopuolisen rahan hankkiminen on luonnollista ja välttämätöntä toimintaa. Etäisyys perustutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen välillä alkoi kaventua, ja korkeakoulutuksen yhteiskunnallinen hyöty ja tarve nousivat keskeisempään rooliin. (Välismaa 2011, 46–47.) Monitieteisyys nostettiin esiin myös rahoituksen näkökulmasta: esimerkiksi Suomen Akatemiaa vuonna 2004 arvioinut kansainvälinen ryhmä esitti, että Akatemian pitäisi muuttaa niin tutkimuspolitiikkaansa, arviointijärjestelmänsä kuin organisaatiotaankin sellaiseksi, että se rohkaisisi tieteidenväliseen tutkimukseen (Bruun ym. 2005).

Ulkopuolinen rahoitus toi MeLalle vapautta toimia: projekteihin palkattiin ihmisiä töihin, ja oma budjetti mahdollisti asioita, joita perusrahoituksella ei olisi voitu toteuttaa. Mäkelä mainitseeikin yhdeksi yhdistäväksi tekijäksi sen, että MeLassa oli ”yhteiset rahat” eli yhteinen budjetti. Jos jostain jäi yli, se saatettiin käyttää muuhun toimintaan. Tämä loi ajatusta siitä, että tehdään yhdessä, ja että kaikki mitä tehdään hyödyttää muitakin kuin omaa projektia tai oppiainetta.

Silloin oli rahaa. Me päästiin kiinni EU-rahaan. EU-raha oli helppoa, siellä ei ollut omarahoitusosuuksia, sitä sai opettajien pestaamiseen. Oli lähtökohdaisesti kohtuullisen paljon liikkumatilaa, ideat kaikesta mahdollisesta ylimääräisestä pystyttiin laittamaan liikkeelle. (Mäkelän haastattelu.)

MeLan kukoistusaikoina rahaa opetuksen järjestämiseen oli runsaasti. Tämän hetken näkökulmasta tuntuu lähes käsittämättömältä, miten paljon kurssitarjontaa oli. Esimerkiksi luvulla vuonna 2006–2007 suunnitelmassa oli 25 perustason tutkimusmenetelmäkursseja ja 10 analyyttikursseja, suuri osa näistä sivutoimisena tuntiopetuksena järjestettäviä (Suvi Ronkaisen arkisto). Osa kursseista oli tarkoitus järjestää kahden opettajan yhteisopetuksena.

Laitoksen toiminnassa näkyi myös Lapin yliopiston luonne maakuntakorkeakouluna: alueelliset toimijat olivat mukana hankkeissa ja verkostoissa, ja alueen kehittäminen oli myös artikuloituna tavoitteena sekä toimintasuunnitelmissa että hankkeissa (YTY strategia 2020; TK 2007). Voisikin ajatella, että monitieteisyys ja monialaisuus mahdollistivat myös yhteiskunnallisen palvelutehtävän keskeisen roolin. Aluekehityksen näkökulmasta tieteen-alarajoilla tai -traditioilla ei ollut niin suurta merkitystä kuin sillä, miten tietoa voitiin hyödyntää käytännössä. Opettajaprofiili oli etenkin IT-alalla käytäntölähtöistä – ja myös nuorta. Suuri osa MeLan työntekijöistä oli urapolkunsa alkuvaiheessa, ja moni työntekijä maisteroitui ja tohtoroitui työn ohessa.

Alueellinen kehitystyö ja sidosryhmien ja verkostojen mukaan ottaminen hyödyttävät sekä tutkimusta että alueen toimijoita etenkin tiedonvaihdon ja vuorovaikutuksen kautta (Ronkainen ym. 2014, 93.) Tutkimustiedon soveltaminen ja projektimainen toimintatapa ovat herättäneet myös paljon kritiikkiä: on pelätty, että sovelluksista riippumattoman perustutkimuksen merkitys vähenee, ja että sidosryhmien tuominen mukaan prosesseihin johtaa tutkimuksen kentälle, jossa toimijoiden ristiriitaiset intressit ja edut kilpailevat. Tieteen objektiivisuuden pelätään kärsivän, ja myös tutkijoiden työrauhan puolesta on oltu huolissaan. (Hautamäki & Stähle 2012, 36.)

Menetelmätieteiden laitos muodosti kohtaamispaikan perinteiselle tieteelliselle sivistykselle (ks. esim. Hautamäki & Stähle 2012, 22) ja innovaatiolähtöiselle toiminnalle. Samalla laitoksella, saman käytävän varrella, työskenteli filosofian oppiaineen ja soveltavan informaatioteknologian henkilökuntaa. Myös virikeluennot eli kaikille avoimet menetelmiin ja metodologiaan liittyvät luennot olivat osa MeLan tarjontaa, ja niiden aiheet ja luennoijat lisäsivät opetuksen laaja-alaisuutta. MeLan kurssitarjonnan mainittiin lisäävän Lapin yliopiston vetovoimaa (Laatu 2009). Laitos nähtiin siis – ainakin sisältäpäin ja visioissa – keskeisenä vetovoimatekijänä yliopistojen välisessä koulutuspoliittisessa kilpailussa (kilpailusta ja Suomen profiloitumisesta tutkimuskentällä ks. Koulutus ja tutkimus 2003–2008, 13).

Ilmiöpohjainen tutkimus ja episteeminen monitieteisyys

MeLan asiakirjoissa näkyy myös ajatus ilmiöpohjaisesta tutkimuksesta ja opetuksen (tutkimus)ongelmakeskeisyydestä (Laatu 2009; TTS 2004–2007). Tulkitsen tämän liittyvän etenkin kysymiseen pedagogisena ja tutkimuksellisenä välineenä sekä tiedon luonteeseen: millaisia kysymyksiä erilaiset metodit ja metodologiset lähestymistavat mahdollistavat, ja miten kysymykset suuntaavat ilmiöstä saatavaa tietoa. Ilmiöpohjainen tutkimus taas liittyy kiinteästi monitieteiseen ajatteluun ja toimintaan. Ongelmalähtöisyys ja ”ilkeiden” tai ”purrullisten” ongelmien (wicked problems) ratkaiseminen ovat osa uudenlaista tutkimuksen maailmaa. Monimutkaisten ongelmakimppujen tutkimiseen tarvitaan monenlaista, monialaista ja tieteidenvälistä osaamista ja tietämistä. Tämänkaltaiset ongelmat koskettavat yh-

teisöjä laajalti, joten tieteen tekijät eivät voi toimia yksin. (Hautamäki & Stähle 2012, 32–33.)

Tieteidenvälisyys edellyttää syvällistä ja avointa dialogia tutkijoiden ja muiden ongelmanratkaisuun osallistuvien kesken. Monitieteisiä ratkaisuja vaativat ilmiöt ja ongelmat ovat usein myös poliittisesti kiinnostavia ja kiistanalaisia. (Saarinen 2014, 24; Strober 2011.) Ongelmalähtöisen monitieteisyyden lähtökohtana ei ole oppialojen enemmän tai vähemmän valmiiden totuuksien sovittaminen toisiinsa, ja tässä mielessä sen lähtökohtana ei ole ”jo tiedetty”, vaan nimenomaan se, mitä ei vielä tiedetä. Monitieteisyys perustuu toisin sanoen siihen, mihin hyvä tutkimus ylipäättäänkin: ihmettelyyn ja uudenlaisten kysymysten kysymiseen. (Lehtonen 2006, 96–97.)

Käytännön sovellusten ja kehitys- ja tutkimustoiminnan vaatiman monitieteisyyden lisäksi MeLassa syvennyttiin monitieteisyyden epistemologiaan. Etenkin toiminnan viimeisten vuosien asiakirjoista näkyvät tiedon erilaisiin muotoihin, moninaisuuteen ja eroihin liittyvät painotukset sekä filosofisen ymmärryksen vaaliminen. (TK 2005.) Yksi laitoksen tutkimustoiminnan painopisteistä oli tietoon ja tutkimusmenetelmiin liittyvä tutkimus (esim. Kumpuniemi, Petäjäjärvi & Selkälä 2006; Selkälä 2013).

Vaikka asiakirjoista ei näy, kuka ne on kirjoittanut, monissa teksteissä voi tunnistaa Suvi Ronkaisen käsialan. Ronkainen on 2000-luvun alusta lähtien pohtinut monissa eri yhteyksissä monitieteisyyttä, tiedon tuottamisen tapoja, tieteen tekemisen ehtoja ja sitä, millaista tietoa esimerkiksi erilaiset menetelmälliset ratkaisut tuottavat (ks. Ronkainen 2001; 2005; 2015). Pyysin Ronkaista pohtimaan kirjallisessa haastattelussa, miten hän nyt muutama vuosi MeLan lakkauttamisen jälkeen ymmärtää laitoksen monitieteisen toiminnan. Hänen mukaansa:

[M]onitieteellisyys MeLassa tarkoitti itselleni ensiksikin vahvasti intressiä katsoa tutkimuksen tekemistä useamman tieteenalan näkökulmasta hahmottaen sitä, millaiseen tietoon tieteenalat pyrkivät. Mutta tämän rinnalla kulki myös yleisempi tieteellisen tiedon ideaan liittyvä kriittinen näkökulma. – Monitieteellisyys tarkoitti ja tarkoittaa yhä minulle nimensä mukaan monitieteellisyttä – ajattelutapaa, jossa tieteen kehittämisen ytimessä on erilaisiin ilmiöihin, niiden dynamiikkaan, rooleihin, merkityksiin ja ilmiöiden rakentumiseen kohdistuvan tieteellisen tiedon tuottaminen. (Ronkaisen haastattelu.)

Ronkaisen mukaan ”yliopistolaitoksen olemassaolo perustuu kykyyn tuottaa ilmiöistä tieteellistä tietoa”. Näin ollen metodologinen osaaminen ja kehittäminen ovat yliopistolaitoksen olemassaolon ydintä. Jaan hänen ajatuksensa siitä, että tutkimusmenetelmien opetuksessa menetelmätekniikoiden opettaminen ei ole pääasia; oleellisempaa on tiedon erilaisten muotojen ja tieteellisen tiedon tuottamisen ehtojen ymmärtäminen. Tutkimusmenetelmien opettaminen nimenomaan monitieteellisenä toimintaympäristönä on erittäin tärkeää. Tutkimuksen kysymysten muotoilu ja näin ollen myös menetelmävalinnat ovat aina yhteydessä siihen, ”mitä ilmiöstä jo tiedetään ja millaista uutta tietoa tarvitaan.” (Ronkaisen haastattelu.)

MeLan ja erityisesti Ronkaisen ajatusten perintö näkyy Lapin yliopistossa yhä. Vuonna 2017 tehdyssä opetus suunnitelmauudistuksessa Lapin yliopiston yhteiskunta- ja kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimusmenetelmät saivat yläotsikon ”Tutkijantaidot”. Olin itse suunnittelemassa kokonaisuutta, opintopolkua ja kurssien tavoitteita. Samalla sain pohtia ja jouduin pohtimaan, millaisia menetelmällisiä taitoja opiskelijat tänään ja tulevaisuudessa tarvitsevat.

Ronkainen kertoo, että monitieteisyys oli ajoittain myös haasteellista. Monitieteisyys tarjoaa kohtaamispaikkeitä opiskelijoiden ja kollegoiden kanssakäymiselle, mutta samalla itsensä sijoittaminen tieteenalojen perusteella jakautuneeseen ja tieteenalaistamiseen pyrkivään yliopistomaailmaan on hankalaa. Tunnistan saman hankaluuden: etenkin hallinnollinen mutta myös tieteellinen sijoittuminen asettaa monitieteiselle tutkijalle ja opettajalle haasteita. MeLassa käytännön monitieteisyyden ongelmia ei aluksi juurikaan kirjattu näkyviin virallisiin asiakirjoihin. Monitieteisyys näyttäytyy etenkin alkuvuosina kyseenalaistamattomana, kritisoimattomana periaatteena, jota ei ainakaan asiakirjojen tasolla laajalti avata. Vähitellen ongelmat kuitenkin tuodaan esiin: niitä synnyttivät esimerkiksi tiedekuntien erilaiset toimintatavat ja tarpeet sekä erot opetussuunnitelmissa (YTY strategia 2020). Hallinnollisestikin monitieteisyys oli haastavaa: esimerkiksi tutkimusmenetelmien ampuenssin vakinaistamisen yhteydessä nostettiin esiin tehtävän osaamisvaatimukset ja laaja-alaisuus. Ampuenssin oli tunnettava yliopiston kaikkien oppiaineiden tutkintorakenteet ja opetusohjelmien pakolliset opinnot sekä pystyttävä seuraamaan niiden muuttumista. (TTS 2007–2010.)

MeLa muodosti myös työyhteisönä monialaisen ja -tieteisen kohtaamispaikan, jossa yhteisöllisyys syntyi yhteisen tekemisen kautta (ks. Ronkainen 2005). Koko MeLan henkilökunta oli mukana toiminnassa: esimerkiksi ampuenssit eivät olleet vain hallintoihmisiä, vaan osallistuivat opetussuunnitteluun ja osin myös opetukseen. Suurin osa henkilökunnasta oli itse joko opiskelijoita tai väitöskirjantekijöitä, joten kaikilla oli tuntumaa myös opiskeluun ja tutkimukseen. Myös talouspuolen hallintoihmiset olivat läsnä arjessa, töissä samalla käytävällä ja mukana kaikissa yhteisissä tapahtumissa (ks. Filander 2012, 529–530).

Menetelmätieteiden laitoksen lopettaminen

Menetelmätieteiden laitos liitettiin osaksi yhteiskuntatieteiden tiedekuntaa (jatkossa YTK) elokuussa 2009. Sekä Jukka Mäkelä että Antti Syväjärvi muistelevat MeLan lakkauttamisen olleen monen tekijän summa. Ulkopuolinen rahoitus tiukkeni, ja samaan aikaan alettiin muodostaa suurempia yksiköitä ja oppiainekokonaisuuksia. MeLan toiminnasta suuri osa oli suuntautunut YTK:aan, ja yliopistossa oli – ajan tulkinnan mukaisesti – liikaa pieniä tulosyksiköitä. (Syväjärven haastattelu.) Jukka Mäkelä mainitsee MeLan lakkauttamisen yhdeksi syyksi sen, että laitos oli jo ikään kuin kuihtunut. MeLassa oli opetuksen ja tekemisen traditio, mutta tutkimustraditio ei ollut yhtä vahvaa. Tarkoitus oli kuitenkin siirtää MeLan toiminnat osaksi YTK:aa, ei lakkauttaa laitosta kokonaan. Näin kuitenkin kävi suhteellisen pian siirron jälkeen. (Mäkelän haastattelu.) Osa vanhoista MeLan työntekijöistä jäi töihin yliopistolle. Projekteja oli päätyntä jo aiemmin, ja työntekijöitä oli lähtenyt töihin muualle.

Syväjärvi on hallintotieteiden professori, ja haastattelussa hän pohti MeLan historiaa organisaatiotutkimuksen näkökulmasta. Hänen mukaansa hallinnolliset muutokset elävät noin kolmen–neljäkymmenen vuoden sykleissä. Kun keskitetään, halutaan saada aikaan säästöjä ja muodostetaan suurempia palvelukokonaisuuksia. Hajottamisen vaiheessa kiinnitetään huomiota yksilöllisiin, kansalaista paremmin palveleviin asioihin.

Organisaatiossa on vähän samalla lailla, ne menee välillä tiheämmissä frekvensseissä. Satavuotiaalla organisaatiolla saattaa olla sellaisia liikkujia [siirtymiä, ratkaisuja], että tehdään samanlaisia liikkujia, joita on tehty kaksikymmentä vuotta sitten. Jatkuvaa muutosta. Rakennetaan ja puretaan. (Syväjärven haastattelu.)

MeLan siirron ja lakkauttamisen vuosina koulutuspolitiikan linjana oli koulutusrakenteiden muokkaaminen talouden ja työelämän tarpeiden näkökulmasta. Kuten Tuukka Tomperi (2009, 161–162) tiivistää Opetusministeriön kehittämissuunnitelmaan viitaten, rakenteellisen kehittämisen tavoitteena oli profilointi, strategisiin painopisteisiin keskittyminen, päällekkäisyyksien karsiminen ja korkeakouluverkon kehittäminen. Käytännössä tämän voi Tomperin mukaan ajatella tarkoittavan resurssien uudelleenjakamista, mikä johtaa yksilöiden, tiedekuntien, laitosten koulutusohjelmien ja oppiaineiden yhdistämiseen ja lakkauttamiseen. Eli juuri siihen, mitä Lapin yliopistossa tapahtui MeLalle. Esimerkkejä pienten, monitieteisten yksiköiden sulauttamisesta löytyy muitakin: vaikkapa Jyväskylän yliopiston Agora Center, vuosina 2002–2016 toiminut kansainvälinen, monitieteinen tutkimusympäristö. Agora Centerin yhteistyötä kumppaneiden kanssa toteutettiin yhteisissä tutkimushankkeissa, tapahtumina sekä koulutusyhteistyönä. Tutkimusta toteutettiin kansallisina ja kansainvälisinä hankkeina elinkeinoelämän, julkisen ja kolmannen sektorin sekä yliopistojen kanssa. Lisäksi laitoksen tehtävänä oli edistää tutkimushankkeissaan monitieteistä tutkielma- ja tutkijakoulutusta. Rakennemuutoksessa Jyväskylän yliopiston johto päätti hajauttaa Agora Centerin toiminnot osaksi tieteenalalaitosten ja yliopistopalveluiden toimintaa. Toinen samantyyppinen esimerkki on Helsingin yliopiston Kristiina-instituutti, joka perustettiin vuonna 1991 ja lakkautettiin 2009, jolloin sukupuolentutkimus yhdistettiin osaksi uutta filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitosta (Agora-verkkosivu; Kristiina-instituutti-verkkosivu).

Asiantuntijaorganisaatiot ovat henkilöstönsä näköisiä. MeLan työntekijöiden urakehitys ja pätevytyminen saattoi olla yksi syy sille, että ”heidät pystyy paremmin purkamaan, ohjaamaan tiedekuntiin tieteen pariin” (Syväjärven haastattelu). MeLa oli täynnä ylioppilaita ja maistereita, tohtoreita oli vain muutama. Osa tuolloisista opettajista on myöhemmin tohtoroitunut, itse esimerkiksi väittelin vuonna 2009 juuri ennen MeLan siirtoa. Suvi Ronkainen siirtyi MeLan mukana yhteiskuntatieteiden tiedekuntaan ja koki lakkautuspäätöksen ja sen seuraukset omassa työssään. Hänen mukaansa Lapin yliopisto otti MeLan myötä suuren askeleen kohti tutkimusyliopistoa: laitoksella keskityttiin sekä tieteellisen tutkimusammattitaidon kehittämiseen että tutkimusrahoituksen hakemiseen liittyvään osaamiseen.

Paradoksi on siinä, että Melan hajoaminen tapahtuu Lapin yliopiston rakenteen muutoksen johdosta: yksiköistä haluttiin eroon. [...] Yliopiston budjettikäytännöt estivät oikeastaan erittäin hyvin vakiintuneen toiminnan eteenpäin viemisen. Oman budjetin sijaan olimme osa yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan budjettia, jolloin käytännössä kurssien rakentaminen ja niistä sopiminen tuli erittäin hankalaksi. Suunnittelemisen, kontaktiverkostojen rakentaminen, opetuksen kehittäminen jäivät hankaloituneen arjen (kysy dekaanilta, selvitä mikä rahoitus, neuvottele ensin, kuka maksaa jne.) puristuksiin. (Ronkaisen haastattelu.)

Dokumentoitua tietoa MeLasta löytyy yllättävän vähän. Ihmiset ovat hajaantuneet eri puolille, aineistoja on tuhottu tai niitä löytyy yksityishenkilöiden työhuoneista. Jussi Onnismaa (2008, 125, 128–129) puhuu organisaatiouhduksesta: tärkeä tieto katoaa ennen kuin se dokumentoidaan. Yhteinen muisti rapautuu, etenkin jos muistaminen on vahvasti henkilöitynyttä. Organisaatioiden kollektiivista historiaa kantavat paitsi virallinen myös ”epävirallinen, sanallinen tai sanaton intuitiivinen tieto”. Unohtaminen on kuitenkin myös välttämättömyyttä, jotta voitaisiin omaksua organisaation uudet toimintatavat ja selviytyä päivittäisestä työtaakasta. Toisaalta tieto ja kokemukset säilyvät ihmisissä. Suvi Ronkainen kertoo, että MeLa avasi hänelle tieteellisen tiedon tuottamisen toimintakulttuurin ymmärtämisen tär-

keyttä ja vahvisti hänen omaa, tieteidenvälisyyttä hahmottavaa ajattelutapaansa, jossa ymmärrys ilmiöistä syntyy usean systemaattisen ajattelutavan avulla, uudella tavalla. (Ronkaisen haastattelu.)

Monitieteisyys MeLassa ilmeni tekoina, valintoina, kohtaamisina, oivalluksina, hankauksina. Yhteistyö ei aina ollut kitkatonta. MeLan toiminta kuitenkin loi pohjaa tämänhetkisen yliopiston toiminnalle ja näytti esimerkkiä siitä, miten aito monitieteinen yhteistyö on mahdollista.

Johtopäätökset

Vuonna 2005 julkaistiin tapaustutkimus (Bruun ym. 2005), jossa analysoitiin tieteidenvälisen tutkimuksen edistämistä Suomen Akatemiassa. Julkaisussa todetaan, että tieteidenvälisyydestä puhutaan usein sekä tietynlaisena tieteen ideaalina että päämääränä, jonka hyödyt ovat sekä tieteensisäisiä ja tieteellistä toimintaa kehittäviä että ulkoisia, kuten innovaatioihin johtava hyötyajattelu. Tieteidenvälisyys ei kuitenkaan ole haasteetonta: esteet ovat niin tieteellisiä, kulttuurisia kuin institutionaalisiakin. Rahoituksenkaan näkökulmasta haasteet eivät ole pieniä, ja raportin tuloksena kirjataankin, että vaikka monet rahoitusinstrumentit jo tunnistavat ja rahoittavat tieteidenvälistä tutkimusta, sitä tulisi edelleen kehittää, jotta esimerkiksi hakemusten arvioinnissa huomioitaisiin paremmin tieteidenvälisen tutkimuksen luonne – monitutkaisuus, uuden löytäminen ja odottamattomuus. (Bruun ym. 2005, 4, 9–10; Väyrynen 2005, 5–6.)

Tieteidenvälisyys oli vain yksi niistä muutospainoista, joita yliopistoihin kohdistui 2000-luvun alussa. Eurooppalaisen korkeakoulualan perustamiseen tähtäävät toimet, korkeakouluverkoston supistaminen sekä rahoitusmallin, palkkausjärjestelmän ja yliopistolain uudistukset olivat mittavia muutoksia, jotka vaikuttivat monilla tasoilla. Kaikki nämä uudistukset kuvastivat ajattelutapaa, jossa ”perinteisen asiantuntijuuteen ja kollegiaalisuuteen perustuvan akateemisen kulttuurin rinnalle ovat nousseet erilaiset managerialistiset, yritysmaailman malleja hyödyntävät periaatteet.” (Ursin 2011, 23.)

MeLan toiminnan taustalla olivat aikakauden tiede- ja yliopistopoliittiset muutokset ja rakenteet. Monessa mielessä MeLa oli edellä aikaansa: tämän päivän yliopistossa on monia piirteitä, jotka MeLassa olivat arkipäivää. Monet nykyään itsestään selvät asiat olivat silloin uusia. MeLan asiakirjoissa näkyvät yhtäältä ajankohtaa heijastavat keskustelut ja tutkimuspoliittiset painotukset, toisaalta tulevaisuuteen tähtäävä, pitkäjänteinen tieteellinen ja tutkimuksellinen suunnittelu ja toiminta. MeLan toiminta heijasteli aikakauden rakenteellisia muutoksia, mutta se ei pelkistynyt niihin.

MeLa on myös esimerkki siitä, että organisaatio koostuu ihmisistä ja heidän toiminnastaan ja valinnoistaan; se ei toimi ilman tekijöitä. Monitieteisyys tarkoittaa eri alojen tutkijoiden ja opiskelijoiden yhteistyötä ja tekoja. Ihmiset kantavat mukanaan tietynlaista historiaa, tekemisen ja ajattelemisen tapoja: monitieteisyyteen kasvaminen oli yksi osa MeLassa työskennelleiden ihmisten akateemista työuraa. Väittäisin, että kaikki me ”vanhat melalaiset” kannamme tavalla tai toisella mukamme tuota aikaa ja sitä kulttuuria, jossa elimme (ks. Kuusela 2015, 18). Eri tehtävissä työskentelevillä oli varmasti erilaisia käsityksiä siitä, mikä oli tärkeintä ja oleellisinta omassa työssä. Yliopiston perustehtävät, opetus ja tutkimus, sekä MeLalle tyypillinen kehittävä ote painottuivat eri tavoin esimerkiksi tutkimusmenetelmissä, filosofiassa ja informaatioteknologiassa. Myös monitieteisyys tarkoitti eri ihmisille eri asioita. Ajattelisin kuitenkin, että MeLan kulttuuri oli monitieteistä aikaansaamisen ja kokeilemisen sallivaa kulttuuria – ei siis esimerkiksi välistävetämisen, voittamisen tai kilpailun kulttuuria (ks. Kuusela 2015, 34–35).

Tänä päivänä MeLa ei kenties olisi mitenkään erikoinen laitos. Kuten Antti Syväjärvi toteaa,

[k]un vertaa aiempaa tiedekuntaa, niin tämän päivän tiedekunta on ”MeLamaisempi” kuin kymmenen vuotta sitten. Esimerkkinä ulkopuolinen rahoitus ja tuloksellisuus. [...]Tiedekunnilla on tänä päivänä paljon samanlaisia haasteita, joiden kanssa MeLa eli viime vuosikymmenen. Pitää hankkia rahoitusta, verkostoitua, hakea kumppaneita. (Syväjärven haastattelu.)

Myös Jukka Mäkelä toteaa, että ”strategiset rahat vievät samaan suuntaan mitä MeLa oli aikanaan” (Mäkelän haastattelu).

Artikkelin otsikossa kysyn, oliko MeLa aikaansa edellä. Ainakin siinä mielessä oli, että laitoksen toiminnassa oli arkipäivää tutkimuksellisen ajattelun monialainen ja -tieteinen soveltaminen sekä erilaisten tietojen ja tietäjien hyödyntäminen. Tällä hetkellä voidaan todeta, että tieteellisen tiedon rooli ja luonne ovat muuttuneet. Korkeakoulupolitiikan näkökulmasta tieteellinen tieto on osa laajempaa tiedon ja innovaatioiden systeemiä. Oletus on, että tieteellinen tutkimus tuottaa sosiaalisesti, taloudellisesti ja poliittisesti tärkeitä tutkimustuloksia. Yhteiskunnallisen ja kulttuurintutkimuksen tuottamaa tietoa hyödyntävät esimerkiksi hallinto, poliittinen päätöksenteko, asiantuntijat, kansalaiset ja kulttuuriteollisuus. (Ronkainen ym. 2014, 92–93; Ronkainen 2015, 13–14.) Tietoa tuotetaan entistä useammin yhteistyössä verkostoissa, joissa ovat mukana yliopistojen lisäksi yritykset ja muut tiedon soveltajat. Vuorovaikutus on yhä useammin myös yksi edellytys tieteen julkiselle rahoitukselle. (Hautamäki & Stähle 2012, 36.)

Nykyään monitieteisyys ja -alaisuus nähdään kuitenkin laajalti vahvuutena. Tutkijoilta vaaditaan perinteisen, omaan tieteenalaan keskittyvän aihepiirin osaamisen sijaan osaamista, jossa ovat läsnä monialaiset tutkijaverkostot ja joka painottuu tietyn aihepiirin sijasta teemaattisiin kokonaisuuksiin (Ronkainen ym. 2015, 95). Monitieteiset tutkijat voivat siirtyä yhteen tieteenalaan keskittyviä joustavammin uusille alueille; lisäksi metodinen osaaminen ja laaja-alaisuus sekä käsitys myös muista tieteenaloista auttavat työllistymisessä (Hari 2012, 152–153). Yliopistomaailmassa monitieteisyys on yhtäältä arvostettua, toisaalta sekä hallinnollisesti että epistemologisesti haasteellista. Yliopiston ulkopuolella monialaisuus ja -tieteellisyys lienevät arkipäivää. MeLamaista otetta tarvitaan edelleen.

Lähteet

Haastattelut

Jukka Mäkelän haastattelu 26.8.2016. Haastattelija Päivi Rantala. Litteraatio tekijän hallussa.

Suvi Ronkaisen kirjallinen haastattelu 24.8.2017. Tekijän hallussa.

Antti Syväjärven haastattelu 1.6.2016. Haastattelija Päivi Rantala. Litteraatio tekijän hallussa.

Arkistot

Lapin yliopiston arkisto

TTS: Menetelmätieteiden laitoksen toiminta- talous ja kehittämissuunnitelmat v. 2001–2004, 2004–2007 ja 2007–2010.

YTY strategia: Yhteisen opetuksen yksikön strategia v. 2020.

TK: Menetelmätieteiden laitoksen toimintakertomukset v. 2003, 2005 ja 2007.

YTY TK: Yhteisen opetuksen yksikön toimintakertomus 2007.

Suvi Ronkaisen arkisto

Suunnitelma v. 2006–2007. Kirjoittajan hallussa.

Laatu 2009: Menetelmätieteiden laitoksen laatuasiakirja v. 2009.

Opinto-oppaat vuosilta 2002–2011.

Aikakauslehdet

Mäkelä, Jukka 2003. Tutkijakoulutuksen murros. *Kide* 5/2003.

Suvi Ronkainen aloitti tutkimusmenetelmien professorina. *Kide* 3/2002.

Internet-lähteet

Agora. < <https://agoracenter.jyu.fi/fi> > (Luettu 4.10.2018.)

Kristiina-instituutti. < <https://fi.wikipedia.org/wiki/Kristiina-instituutti> > (Luettu 23.10.2018.)

Kirjallisuus

Boden, Margaret A. 1999. What is interdisciplinarity? Teoksessa Cunningham, Richard (toim.), *Interdisciplinary and the Organization of Knowledge in Europe*. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 13–24.

Bruun, Henrik, Hukkinen, Janne, Huutoniemi, Katri & Thompson, Klein 2005. *Promoting interdisciplinary research. The Case of the Academy of Finland*. Helsinki: Suomen Akatemia.

Cunningham, Richard 1999. Editor's note. Teoksessa Cunningham, Richard (toim.), *Interdisciplinary and the Organization of Knowledge in Europe*. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 7–8.

Filander, Karin 2012. Orwell täällä tänään? Puheenvuoroja. *Kasvatus* 5/2012, 526–533.

Hari, Riitta 2012. Tiede ja tieteen tuottajat. Teoksessa Hautamäki, Antti & Stähle, Pirjo, *Ristiriitainen tiedepolitiikkamme. Suuntana innovaatiot vai sivistys?* Helsinki: Gaudeamus, 148–155.

Hautamäki, Antti & Stähle, Pirjo 2012. *Ristiriitainen tiedepolitiikkamme. Suuntana innovaatiot vai sivistys?* Helsinki: Gaudeamus.

Kortelainen, Anna 2017. Käsi sydämelle. Teoksessa Karjula, Emilia ja Mahlamäki, Tiina (toim.), *Kurinanalaisuutta ja kuvittelua. Näkökulmia luovaan tietokirjoittamiseen*. Helsinki: Tarke kustantamo, 31–48.

Koulutus ja tutkimus 2003–2007. Kehittämissuunnitelma. Helsinki: Opetusministeriö.

Koulutus ja tutkimus 2007–2012. Kehittämissuunnitelma. Helsinki: Opetusministeriö.

Kumpuniemi, Sirpa, Petäjäjärvi, Petri & Selkälä, Arto 2006. *Mitä kysyttäessä oletetaan ja miten vastatessa vastataan. Case ZEF -tutkimusprojektin ensimmäisen vaiheen tuloksia*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Kuusela, Sari 2015. *Organisaatioelämää: kulttuurin voima ja vaikutus*. Helsinki: Talentum.

Lehtonen, Mikko 2006. Voiko monitieteisyyttä opettaa? Teoksessa Kivimäki, Sanna, Kinnunen, Merja, Löytty, Olli & Aaltojärvi, Inari (toim.), *Tilanteen taju: opettaminen yliopistossa*. Tampere: Vastapaino.

Mikkeli, Heikki & Pakkasvirta, Jussi 2007. *Tieteiden välissä? Johdatus monitieteisyyteen, tieteidenvälisyyteen ja poikkitieteisyyteen*. Helsinki: WSOY.

- Niinikoski, Marja-Liisa 2011. *Innovation: Formation of a Policy Field and a Policy-making Practice*. Helsinki: Aalto University.
- Onnismaa, Jussi 2008. Hiljainen tieto organisaatioiden rakenteissa. Vauhtisokeutta, muistikatkoksia ja uudelleen muistamista. Teoksessa Toom, Auli, Onnismaa, Jussi & Kajanto, Anneli (toim.), *Hiljainen tieto: tietämistä, toimimista, taitavuutta*. Helsinki: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 119–132.
- Pakkasvirta, Jussi 2009. Kun Universitatis muuttui projektiksi. Teoksessa Tomperi, Tuukka (toim.), *Akateeminen kysymys. Yliopistolain kritiikki ja kiista uudesta yliopistosta*. Tampere: Vastapaino, 57–66.
- Palonen, Emilia 2009. Ylipistouudistus periferiassa. Teoksessa Tomperi, Tuukka (toim.), *Akateeminen kysymys. Yliopistolain kritiikki ja kiista uudesta yliopistosta*. Tampere: Vastapaino, 45–55.
- Patomäki, Heikki 2005. *Yliopisto OYJ. Tulosjohtamisen ongelmat – ja vaihtoehto*. Helsinki: Gaudeamus.
- Readings, Bill 1997. *The University in Ruins*. Cambridge: Harvard University Press.
- Ronkainen, Suvi 2001. Monitieteellisyden käytäntöjä. Teoksessa Leskelä, Maarit (toim.), *Puheenvuoroja monitieteisyydestä*. Kulttuurisen vuorovaikutuksen tutkijakoulun julkaisuja 6. Turku: Turun yliopisto, 9–35.
- Ronkainen, Suvi 2005. Tiedon monitieteellisyys ja monitieteellisyden seurauksia. Teoksessa Rantala, Päivi & Tuominen, Marja (toim.), *Rajoilla. Puheenvuoroja tutkimuksen rajoista ja rajojen tutkimisesta*. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja, C: 30. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 213–232.
- Ronkainen, Suvi 2015: Goals, Tasks and Uses of Knowledge: Mixing Methodologies in Interdisciplinary Research. Teoksessa Brusila Riitta, Juntti-Henriksson, Ann-Kristin & Vanhanen, Hannu (toim.), *Integrated Media in Change*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 13–33.
- Ronkainen Suvi, Suikkanen, Asko & Kunnari, Marika 2014. Tieteellinen tieto ja tutkimuksen yhteiskunnallinen tehtävä. Teoksessa Muhonen, Reetta & Puuska, Hanna-Mari (toim.), *Tutkimuksen kansallinen tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 87–118.
- Rossi, Leena 2012. Muisti, muistot ja muistitietohistoria. Teoksessa Nivala, Asko & Mähkä, Rami (toim.), *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Turku: Cultural History – Kulttuurihistoria, 49–81.
- Rubin, Anita 2004. *Monitieteisyys, poikkitieteisyys, tieteidenvälisyys*. Topi – tulevaisuuden tutkimuksen oppimateriaali. Turku: Tulevaisuuden tutkimuskeskus.
- Saarinen, Taina 2014. Ilmiölähtöisyys ja wicked problems: monitieteisyyden kiehtovuus. *Tiedepolitiikka* 4/2014, 23–24.
- Salo, Matti & Junila, Marianne 2009: *Pohjoisen puolesta – pohjoista varten. Lapin yliopiston historia 1979–2008*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Selkälä, Arto 2013. *Kansalaisuuden hallinta suomalaisessa sosiaali- ja terveystieteissä*. Acta Universitatis Lapponiensis 248. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Strober, Myra H. 2010. *Interdisciplinary Conversations*. Palo Alto: Stanford University Press.
- Sulkunen, Pekka 2007. Projektiyhteiskunta ja uusi yhteiskuntasopimus. Teoksessa Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka (toim.), *Projektiyhteiskunnan käänöpuolia*. Helsinki: Gaudeamus, 17–38.
- Tomperi, Tuukka 2009. Yliopistolaki taustoineen. Koulutuspoliittinen tarkastelu. Teoksessa Tomperi, Tuukka (toim.), *Akateeminen kysymys. Yliopistolain kritiikki ja kiista uudesta yliopistosta*. Tampere: Vastapaino, 145–202.

- Tuominen, Marja 2005. “*Me kutsumme menneisyyttä nykyisyytemme tueksi.*” *Näkökulmia aikoihin ja niiden kokemiseen.* Virkaanastujaisesitelmä Lapin yliopistossa 28.2.2005.
- Ursin, Jani 2011. Muuttuva yhteiskunta – sopeutuva korkeakoulutus? Järjestelmäteoreettinen näkökulma. Teoksessa Lasonen, Johanna & Ursin, Jani (toim.), *Koulutus yhteiskunnan muutoksissa: jatkuvuuksia ja katkoksia.* Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura ry, 22–42.
- Välimaa, Jussi 2011. Uusi yliopistolaki ja kansallisen yliopistolaitoksen yhtiöittäminen. Teoksessa Lasonen, Johanna & Ursin, Jani (toim.), *Koulutus yhteiskunnan muutoksissa: jatkuvuuksia ja katkoksia.* Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura ry, 43–93.
- Väyrynen, Raimo 2005. Preface. Teoksessa Bruun, Henrik, Hukkinen, Janne, Huutoniemi, Katri & Thompson, Klein 2005 (toim.), *Promoting interdisciplinary research. The Case of the Academy of Finland.* Helsinki: Suomen Akatemia, 5–7.

FT, dosentti Päivi Rantala työskentelee tutkijana ja opettajana Lapin yliopistossa.